

РЕЛЯТИВНА СИСТЕМА СОЛЬМІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ШКІЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено музично-педагогічну концепцію угорського композитора, педагога, фольклориста Золтана Кодая, яка мала великий вплив на розвиток загальної музичної освіти України у другій половині ХХ століття. Зроблено системний аналіз релятивної сольмізації, запропонованої З. Кодаєм, яка сприяє розвитку вокально-хорових навичок, метро-ритмічного відчуття, музичної пам'яті, творчого мислення та активізації музичних здібностей школярів. У дослідженні обґрунтовано значимість релятивної системи сольмізації в галузі теорії та практики загальної музичної освіти.

Ключові слова: релятивна сольмізація, абсолютна сольмізація, звуковисотний слух, склади ритму, літерний запис, ручні знаки.

Постановка проблеми. Історичний погляд на розвиток музично-педагогічної думки засвідчує, що питання музичного виховання постійно займали одне з важливих місць у системі середньої освіти України. За досліджуваний період (друга половина ХХ століття) було нагромаджено значний досвід у галузі теорії та практики загальної музичної освіти, зроблено чимало позитивних кроків, внесено багато докорінних змін. Та у зв'язку із впровадженням Концепції «Нової української школи» дидактичний підхід до предмету «Музичне мистецтво» вимагає оновлення, оскільки доводиться констатувати, що усталені шляхи його викладання не завжди ефективні, а проблеми, які при цьому виникають, перебувають не лише у площині практики, а й у сфері їх теоретичного осмислення. Тому одним із кроків вдосконалення загальної музичної освіти стала спроба системного аналізу музично-педагогічної концепції, науково обґрунтованої Золтаном Кодаєм, основним принципом якої є формування музичних здібностей дитини на національній пісенній основі з використанням релятивної сольмізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науково-дослідницьких робіт, що висвітлювали питання застосування відносної системи сольмізації в Україні у кінці ХХ століття, слід назвати праці Л. Білас, Г. Васильєвої, А. Верещагіної, З. Жофчака, В. Коваліва, Е. Сіліньш, Л. Хлебникової та ін. На початку ХХІ століття генезу релятивної системи, від її витоків (ХІ століття) до сучасного застосування в угорських школах, розглядають у своїх дослідженнях Е. Тайнел, С. Човрій та ін.

Мета статті: висвітлити основні положення релятивної системи, науково обґрунтованої Золтаном Кодаєм, з метою застосування відносного методу сольмізації на уроках музичного мистецтва в умовах концепції «Нової української школи».

Результати дослідження. Вихідним положенням педагогічної системи Золтана Кодая стало переконання, що основою музичної культури нації має бути народна музика. На думку педагога, співоча діяльність повинна бути найголовнішим видом музичних занять у школі, оскільки вона забезпечує не лише розвиток музичного слуху, а й закладає основи загальної музичної культури. З. Кодай неодноразово наголошував, що спів, як найприродніший музичний прояв, полегшує розуміння особливостей музики, окрім того, він безпосередньо пов'язаний із словом [3, с. 205]. Таким чином, усі знання мають набуватися в

процесі практичної співочої діяльності та опиратися на неї. Аналізуючи народні мелодії, композитор робить висновок, що [1, с. 28 – 30]:

– музичні особливості дитячого фольклору безпосередньо пов'язані із мовними інтонаціями та наголосами;

– ритм дитячих пісень дуже простий, він складається переважно з чергування четвртних та парних восьмих тривалостей;

– за своїм текстом та діапазоном такі пісні відповідають музично-психологічним особливостям молодших школярів.

Ґрунтовне вивчення народної пісні та аналіз існуючих на той час всесвітньо відомих методик музичного навчання привели З. Кодаю до вибору *релятивної сольмізації*, яка сприяла розвитку вокально-хорових навичок учнів, метро-ритмічного відчуття, музичної пам'яті, творчого мислення та активізації музичних здібностей школярів [6].

Термін «*релятив*» походить від італійського слова «*relativus*», що означає «*відносність*». Під терміном «*сольмізація*» іноді розуміють не спів, а ритмічне читання назв звуків. У цій статті слово «сольмізація» вживатиметься у тому ж розумінні, що й «сольфеджування», тобто спів із називанням нот або ступенів ладу. Існує два види сольмізації – *абсолютна* та *відносна*, оскільки музичний звук має дві властивості: точно фіксовану абсолютну висоту (наприклад, *Ля* – 440 кол/с) та певну функцію в ладі. *Абсолютна сольмізація* – це спів мелодії з називанням точної (абсолютної) висоти звуків. В Угорщині цей метод використовується з буквеними назвами [1, 331]: **c d e f g a h**.

Відносна сольмізація – це інтонування ступенів ладу, кожен з яких має свою назву, ручний знак і місце у звукоряді незалежно від абсолютної висоти. Золтан Кодай та його однодумці запропонували такі назви звуків при відносному методі сольмізації [2, с. 106]: **dó ré mi fá szó lá ti**.

Підвищення ступенів позначалося голосною «*á*» (d^á r^á f^á s^áz^á), пониження – голосною «*a*» (ra ma ta). Виняток становило лише пониження ступеня **lá** → **lu**. Тоніка будь-якої мажорної тональності – **dó**, мінорної – **lá**.

У праці «333 вправи для читання нот» при засвоєнні певних інтонаційних зворотів З. Кодай пропонує не тільки вправи для сольфеджування з нотного аркуша, але й для інтонування за літерним записом. Наприклад, № 221 створений для сольмізації звороту **V – III – II – I** ступенів [7, с. 40]:

№ 221

s – m – r – d

На початковому етапі навчання у загальноосвітній школі надзвичайно зручним є релятивний підхід. При абсолютній сольмізації педагог довгий час проводить роботу в тональності *До-мажор*, оскільки вона не має ключових знаків і найбільш доступна для сприйняття. Однак дотримання однієї тональності обмежує вокальний розвиток учнів. Натомість при відносному методі вільне

використання зручних для дитячого голосу тональностей створює сприятливі умови для музично-слухового сприйняття, а єдине позначення ступенів у різних тональностях дає змогу легко орієнтуватися в них та розвиває ладове відчуття.

Відповідно до особливостей дитячих народних пісень, З. Кодай пропонував розпочати музичне навчання із співаночок, що

містять два звуки: **szó – mi** (V – III ступені). Це звуки, які найлегше інтонувати дітям. Наступний етап – засвоєння мелодій, що будуються на основі трьох звуків: **szó – mi – lá** (V – III – VI ступені) [2, с. 110]. Вони є основою багатьох дитячих послівок у всьому світі. Відтак, послідовність засвоєння ступенів ладу в Угорщині така [2, с. 107]:

szó – mi – lá – dó – ré – lá, – szó, – dó' – fá – ti
V III VI I II VI V VIII IV VII

Коми застосовуються для позначення звуків вищої або нижчої октави і ставляться відповідно вгору чи вниз. Як бачимо, спочатку учні вивчають ступені яскраво вираженої пентатоніки і лише після того засвоюють **fá (IV)**, **ti (VII)**, тобто звуки, характерні для семиступеневого діатонічного звукоряду. Отже, в ладовому співвідношенні послідовність вивчення ступенів у загальноосвітніх школах Угорщини наступна: дво-третинні мелодії, різновиди пентатоніки і лише згодом діатонічні лади, які логічно переходять

до семиступеневого ладу мажорно-мінорної системи:

I клас: **s – m – l – d** [9];

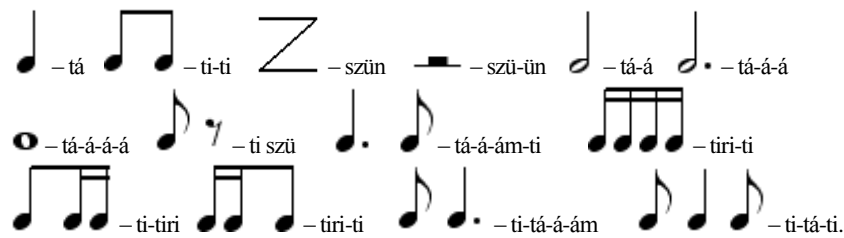
II клас: **s – m – l – d – r – l**, [10];

III клас: **s – m – l – d – r – l, – s, – d'** [4];

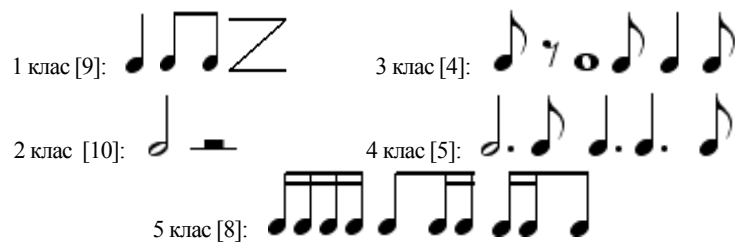
IV клас: **s – m – l – d – r – l, – s, – d' – f – t** [5];

V клас: ступені звукоряду *До-мажор* в абсолютній системі та паралельне застосування двох методів сольмізації – абсолютного та відносного [8].

Робота над розвитком звуковисотного слуху завжди відбувається одночасно із метро-ритмічним вихованням. У релятивній системі кожна ритмічна одиниця має вербальне позначення, так звані *склади ритму*, які легко запам'ятати й відтворити. Окрім того, використання таких позначень допомагає усвідомити і краще засвоїти ритмічно-часові співвідношення між тривалостями. Зокрема, в Угорщині утвердилися такі склади ритму:

Послідовність вивчення ритмічних одиниць в угорських школах наступна:

Золтан Кодай був переконаний, що музична освіта – це справа держави і домігся визнання своїх пропозицій щодо реформи шкільного навчання. Таким чином, основні ідеї музично-педагогічної концепції З. Кодая полягають в наступному:

– рідною музичною мовою дитини має бути народна музика, і лише після її засвоєння доцільно звертатися до музичної спадщини інших народів;

– опираючись на відносний метод сольмізації, поступово розвивати музичні здібності дитини;

– у шкільному віці відкривати красу музичного мистецтва та закладати основи загальної музичної культури.

В Україні вирішальне значення у визнанні здобутків щодо застосування релятивного методу сольмізації мало відкриття загальноосвітніх закладів із поглибленим вивченням музики. Згідно з рішенням Колегії МО УРСР від 15 травня 1975 року, у трьох школах республіки – Ужгородській СШ № 2 Закарпатської області, Стебницькій СШ № 6 Львівської області та у Мар'янівській середній школі Київської області – відкриваються класи з *поглибленим вивченням музики* за експериментальними програмами, розробленими З. Жофчаком. У 1979 році було відкрито ще кілька таких шкіл: Київська СШ № 129, Немирівська СШ № 1, Полтавська СШ № 30, Фрунзенська середня школа. Науково-практичні

семінари щодо застосування релятивного методу сольмізації у початкових класах проводилися і в інших містах: Вінниці, Дніпропетровську, Донецьку, Дрогобичі, Запоріжжі, Мукачеві, Одесі. Елементи релятивної системи творчі вчителі можуть застосовувати й на сучасному етапі у початкових класах загальноосвітніх шкіл, дитячих хорових студиях, гімназіях та інших середніх навчальних закладах, оскільки, метод відносної сольмізації допомагає учням свідомо сприймати та відтворювати всі елементи музичної мови, розвиває звуковисотний слух і музичну пам'ять, повніше розкриває музично-творчі здібності учнів, сприяє збагаченню їхнього естетичного смаку та творчого мислення.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Проаналізувавши одну з провідних педагогічних концепцій, науково обґрунтовану Золтаном Кодаєм, можна зробити висновок, що вона була одним із чинників підвищення рівня шкільної музичної освіти і стала визначною віхою у розвитку музичної педагогіки у другій половині ХХ століття. Ознайомлення з цим історичним надбанням музичного виховання сприятиме систематизації нагромаджених знань і, таким чином, збагатить теорію та практику національної музичної освіти. А теоретичні положення та висновки досліджуваної теми відкриють перспективу для подальшого наукового пошуку в царині музичної педагогіки.

Список використаних джерел

1. Тайнель Е. Теорія і практика загального музичного виховання за методом відносної сольмізації / Ельвіра Тайнель. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 392 с.
2. Човрій С. Музичне виховання в початковій школі Угорщини / Софія Човрій // Acta Beregsasiensis : науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II : зб. наук. пр. – Берегово : СП «ПоліПрінт», 2005. – Вип. IV (4). – С. 98-117.
3. Човрій С. Музично-педагогічна концепція Золтана Кодая / Софія Човрій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота : зб. наук. пр. – Ужгород : Вид-во ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2011. – Вип. 23. – С. 204-206.
4. Albertné Balogh Márta. Harmadik daloskönyvem : Ének-zene az általános iskola 3. osztálya számára / Márta Albertné Balogh. – Celldömölk: Arpaczai Kiadó, 2001. – 72. o.
5. Albertné Balogh Márta. Negyedik daloskönyvem : Ének-zene az általános iskola 4. osztálya számára / Márta Albertné Balogh. – Celldömölk:

Апáczai Kiadó, 2003. – 64. о.

6. Chovriy Sofiya. The main tendencies of development in European musical pedagogy / Sofiya Chovriy // Гуманітарний вісник : додаток 1 до Вип. 27, Т. I (34). Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Київ : Гнозис, 2012. – С. 496-512.

7. Kodály Zoltán. 333 olvasógyakorlat. Bevezető a magyar népzenebe: Kottás-betűs kiadás / Zoltán Kodály. – Budapest : Editio Musica Budapest, Z. 3741, 1982. – 68. о.

8. Raffay Katalin. Ötödik daloskönyvem : Ének-zene az általános iskola 5. osztálya és a 11 éves tanulók számára / Katalin Raffay. – Celldömölk : Apáczai Kiadó, 2001. – 72. о.

9. Süle Ferenc. Első daloskönyvem.– 1. osztály / Ferenc Süle. – Celldömölk : Apáczai Kiadó, 1998. – 48. о.

10. Süle Ferenc. Második daloskönyvem.– 2. osztály / Ferenc Süle. – Celldömölk : Apáczai Kiadó, 2002. – 48. о.

References

1. Tainel, E., 2007. Teoriya i praktyka zagalnogo muzychnogo vyhovannya za metodom vidnosnoyi solmizaciji [Theory and practice of general musical education according to the method of relative solmization]. Lviv : Vydavnychiy sentr LNU im. I. Franko.

2. Chovriy, S., 2005. Muzichne vyhovannya v pochatkoviy shkoli Ugorschyny [Musical Education in Primary School in Hungary]. In Acta Beregsasiensis : scientific herald of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education : collection of scientific works: Vol. IV (4), pp. 98-117. Beregovo : SP «PoliPrint».

3. Chovriy, S., 2011. Muzychno-pedagogichna koncepciya Zoltana Kodaya [Kodály Zoltán's Musical and Pedagogical Concept]. In Scientific herald of Uzhorod national university. Series: Pedagogics. Social work : collection of scientific works : Vol. 23, pp. 204-206. Uzhgorod : Vyd-vo DVNZ «Uzhgorodskiy nacionalniy universytet».

4. Albertné Balogh Márta, 2001. Kharmadik daloskonyvem : Enek-zene az altalanosh ishkola 3 ostalya samara [My Third Song-Book : Songs and Music for the 3rd Form of Primary School]. Celldomolk : Apatsai Kiado.

5. Albertné Balogh Márta, 2003. Negyedik daloskonyvem : Enek-zene az altalanosh ishkola 4 ostalya samara [My Fourth Song-Book : Songs and Music for the 4th Form of Primary School]. Celldomolk : Apatsai Kiado.

6. Chovriy Sofiya, 2012. The main tendencies of development in European musical pedagogy. In Humanitarian Herald : supplement 1 to Issue 27, Vol. I (34). Tematichniy vypusk «Vischa osvita Ukrainy u konteksti integraciyi do yevropeiskogo osvitnogo prostoru», pp. 496-512. Kyiv : Gnozis.

7. Kodály Zoltán, 1982. 333 olvashogyakorlat. Bevezeto a magyar nepzenebe : Kottash-betush kiadash [333 Reading Tasks. Introduction to Hungarian Folk Music : Music-letter publication]. Budapest : Editio Musica Budapest. Z. 3741.

8. Raffay Katalin, 2001. Otodik daloskonyvem : Enek-zene az altalanosh ishkola 5 ostalya es a 11 evesh tanulok samara [My Fifth Song-Book : Songs and Music for the 5th Form of Primary School and for 11 Year-Old Learners]. Celldomolk : Apatsai Kiado.

9. Süle Ferenc, 1998. Elsho daloskonyvem. 1 ostaly [My First Song-Book. 1 form]. Celldomolk : Apatsai Kiado.

10. Süle Ferenc, 2002. Mashodik daloskonyvem. 2 ostaly [My Second Song-Book. 2 form]. Celldomolk : Apatsai Kiado.

В статті освещена музичально-педагогічна концепція венгерського композитора, педагога, фольклориста Золтана Кодая, яка оказала велике вплив на розвиток загального музичального виховання України во второй половині ХХ століття. Сделано системний аналіз релятивної сольмізації З. Кодая, яка сприяє розвитку вокально-хорових навичок, метро-ритмічного почуття, музичної пам'яті, творчого мислення і активізації музичальних здібностей школярів. В дослідженні обґрунтована значимість релятивної системи сольмізації в області теорії і практики загального музичального виховання.

Ключевые слова: релятивна сольмізація, абсолютна сольмізація, звуковисотний слух, слогі ритма, буквенна запис, ручні знаки.

The article deals with the musical and pedagogical concept of the Hungarian composer, pedagogue, folklore specialist Kodály Zoltán that had great influence on the development of general musical education of Ukraine in the second half of XX century. The aim of the research is to reveal the main principles of the relative system of solmization that was scientifically substantiated by Kodály Zoltán for further improvement of the teaching and educational process as well as the perspectives of applying the relative method at musical art lessons under the conditions of the "New Ukrainian school" concept. The article gives grounds for the main elements of Kodály Zoltán's concept, the main principle of which is the formation of children's musical skills on the national song basis with the application of relative solmization. The author performed a systematic analysis of the relative method of solmization that fosters the development of vocal and choral skills, metric and rhythmic sense, musical memory, creative thinking as well as activation of schoolchildren's musical skills. The author also analysed the sequence of studying the degrees as well as metric and rhythmic units in 1-5 forms of Hungarian schools, revealed the meaning of manual signs, practical singing activity according to the method of modal solmization. Scientific novelty of the research lies in singling out progressive historical achievements in the field of general musical education in the second half of XX century and the claim that relative system of solmization can become an effective means of developing musical skills of primary school learners.

Key words: relative solmization, absolute solmization, sound-sensitive hearing, compositions of the rhythm, lettered entry, hand signs.

УДК 37.04

Мороз Федір Васильович,
старший викладач,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В РОЗВИТКУ І РОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ВРАХУВАННЯМ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

В статті розглядається проблема фізичного виховання як спеціально організованих рухів, які поліпшують діяльність серцево-судинної, дихальної та нервової систем, зміцнюють опорно-руховий апарат, покращують обмін речовин. Схарактеризовано умови фізичного виховання дітей різних вікових категорій, що базується на даних інноваційних практик. Наголошено, що теорія фізичного виховання дітей спрямована на сприяння удосконаленню всієї системи фізичного виховання. Акцентовано увагу на взаємозв'язку фізичного виховання із завданнями розумового, морального, трудового і етичного виховання. Підкреслено, що рухові навички полегшують зв'язок з навколишнім середовищем і сприяють його пізнанню, а правильне виконання фізичних вправ ефективно впливає на фізичний розвиток.

Ключові слова: фізична культура, вікові особливості, рухова діяльність, фізичний розвиток, уроки фізкультури.